

LUND UNIVERSITY

Mästerlig träsnidare

Ranta, Michael

Published in:
Kulturens värld

2013

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Ranta, M. (2013). Mästerlig träsnidare. *Kulturens värld*, (4), 46-51.

<https://drive.google.com/file/d/0B9I3YcloUiMGbTJkQTJpQVNXeEk/edit?usp=sharing>

Total number of authors:

1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Mästerlig träsnidare

Tilman Riemenschneider (ca.1460-1531), en av den tyska sengotikens mest uppskattade skulptörer, var verksam i trakterna kring Würzburg i Bayern och samtida med exempelvis Albrecht Dürer, Lucas Cranach d ä och Hieronymus Bosch. Ändå verkar han även bland konstintresserade vara långtifrån lika välbekant som de sistnämnda. De stora museerna i London, New York, München eller Berlin inhyser bara enstaka verk av honom; merparten befinner sig fortfarande i hans hemtrakter, ofta i just de kyrkomiljöer, för vilka de var avsedda.

Text och foto Michael Ranta

Riemenschneider är ofta omnämnd i konsthistoriska översiktsverk, och under många år har jag velat få en mer omfattande bild av "Meister Tils" betydande verksamhet. I hans fall blir det oundvikligt med en rundresa på plats för att kunna ta del av de konstnärliga spår han lämnat efter sig. Och norra Bayern bjuder dessutom på pittoreska medeltidsstäder och vackra landskap.

Låt oss börja med hans historiska bakgrund: efter

några års lärlingsvandring bosatte han sig 1483 i den furstbiskopliga residensstaden Würzburg. Efter giftermål med guldsmedsänkan Anna Schmidt, som ägde en fastighet inom stadsgränserna, fick Riemenschneider fullständiga borgerliga rättigheter och kunde etablera sig som mästare med egen verkstad. I Würzburg förblev han sedan bosatt de nästkommande 40 åren och gifte om sig tre gånger efter att hans makor hade gått bort i förtid.

Franciskus av Assisis stigmatisering, ca. 1490. Franciskanerkyrkan, Rothenburg ob der Tauber.

Sörjande Maria,
ca. 1505.
Mainfränkisches
Museum,
Marienberg/
Würzburg.

De flesta verken är omålade

Marienkapelles
exteriör, numera
försedd med kopior
av Riemenschneiders
skulpturer.

År 1491 blev ett rejält startskott för hans konstnärliga karriär, när stadsrådet gav honom uppdraget att förse Marienkapelles södra portal med två skulpturer i sandsten av Adam och Eva – senare även skulpturer av bl.a. apostlarna. Med mjukt modellerade anletsdrag och graciösa kroppshållningar motsvarade de sengotikens skönhetsideal och blev snabbt kända av en vidare krets av möjliga uppdragsgivare. Han blev framför allt uppmärksammas som en mästerlig träsnidare av altaruppsättningar och skulpturer i lindträ. Många av hans figurframställningar tycks utstråla en andlig expressivitet med en "inåtriktad" blick, kanske uttryck för en pietistisk, djupt personlig fromhet, som senare skulle nå sin kulmen i norra Europas reformationsrörelser.

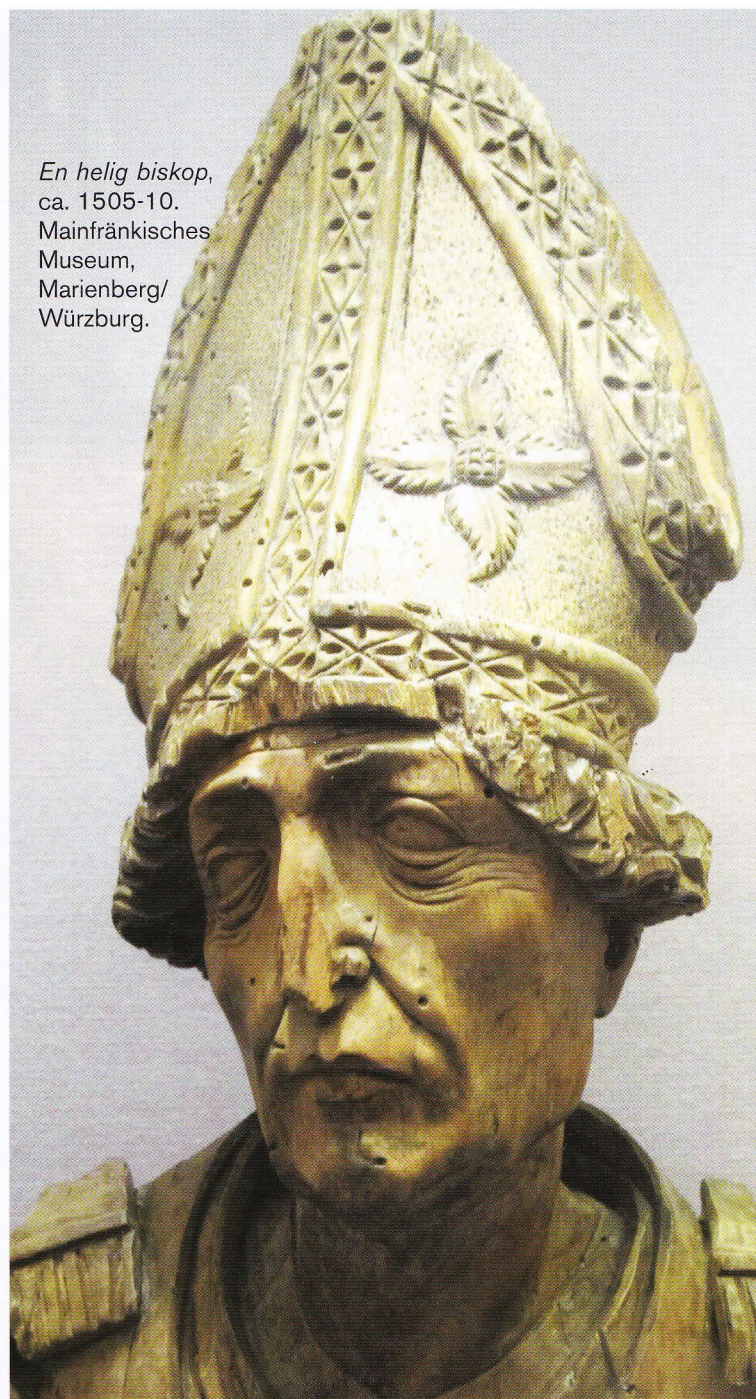
Som ett tydligt exempel kan en *Sörjande Maria* från ca.1505 nämnas, för dåtiden en inlevelsefull psyko-

logisk framställning med dess behärskade och återhållna inre smärta, som berör även mig som betraktare idag. Till skillnad från många av hans övriga träarbeten är denna madonna bemålad. Åtskilliga andra förblev däremot monokroma, vilket särskiljde honom från andra samtida mästare. Därmed kom trämaterialiet och den skulpturala dynamiken mellan ljus, skugga och reliefverkan till sin egen rätt, vilket Riemenschneider i sina altaruppsättningar nästan drev till sin spets.

De flesta av hans verk kan beskådas inom en radie på cirka 100 km från Würzburg. Under andra världskriget klarade sig ofta mindre städer i Tyskland relativt lindrigt undan, så även Rothenburg ob der Tauber. Dess pittoreska stadsmiljö från medeltiden och renässansen känns nästan som del av ett Disney-

Detalj ur Maria-altaret med Jungfru Marias himmelsfärd, 1505-08. Herrgottskirche, Creglinge.

En helig biskop, ca. 1505-10. Mainfränkisches Museum, Marienberg/Würzburg.

land, bara att det här rör sig om ett original. Byn i den tecknade Disney-filmen *Pinocchio* från 1940 är faktiskt inspirerad av just Rothenburg.

I St. Jakobskyrkan befinner sig en imponerande altaruppsättning av Riemenschneider, det så kallade *Heliga blods-altaret*. Namnet härrör från en relik bestående av Kristi blod, som stadsrådet ville ge en värdig inramning.

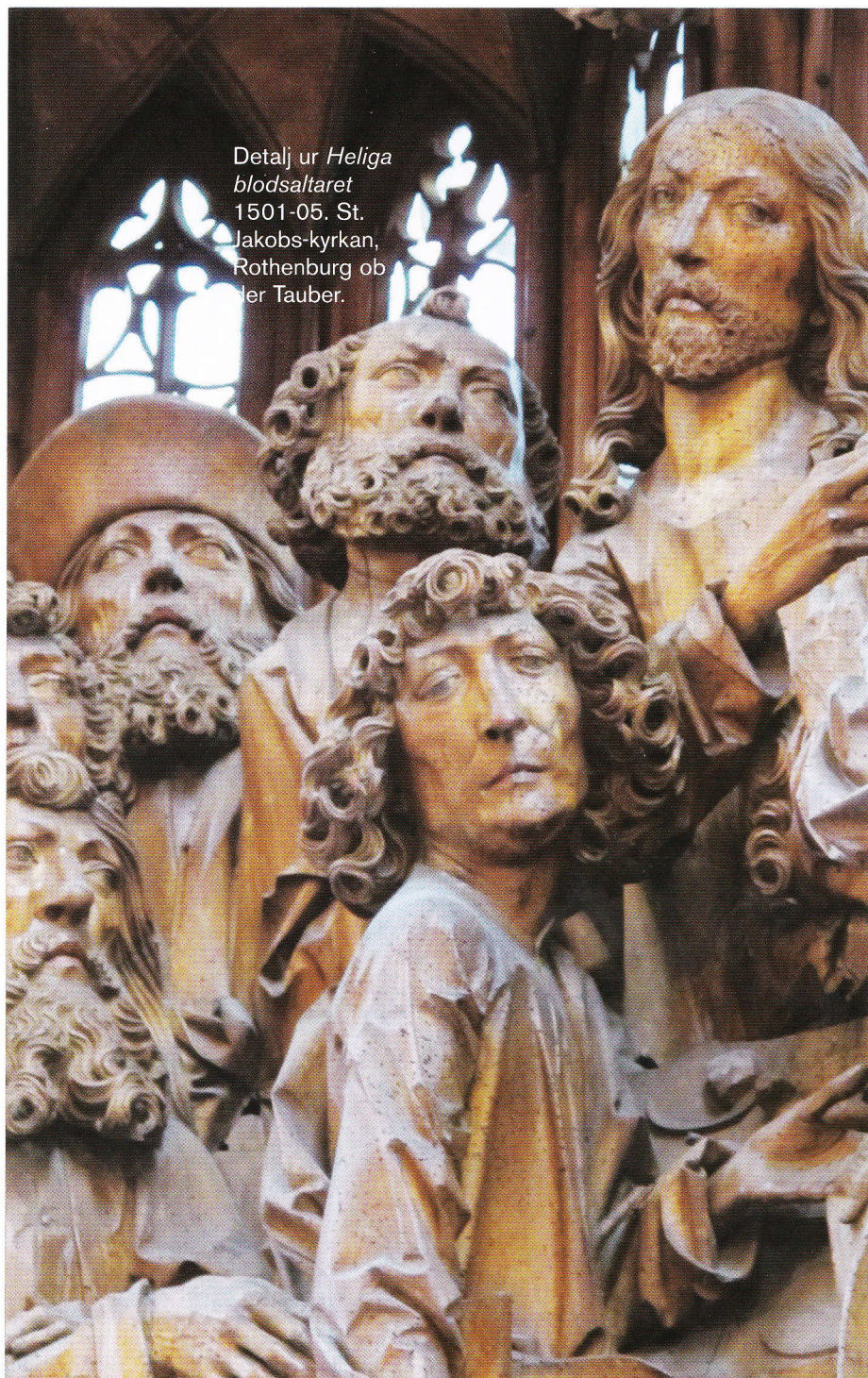
Sidoflyglarnas träreliefer visar delar av passionshistorien, bl.a. en scen på Oljeberget, där Kristus blir förrådd av Judas. Det dominerande mittpartiet visar själva nattvarden, där apostlarna, hopträngda i ett nästan klaustrofobiskt litet rum, allvarsamt verkar diskutera vem som kan tänkas ha förrått honom. I scenen besvarar samtidigt Kristus denna fråga genom att räcka fram en brödbit till Judas, som här

ovanligt nog befinner sig i kompositionens centrum; den narrativa spänningen är påtaglig.

Kännetecknande för Riemenschneider är de något långsträckta, smala gestalterna och ansiktena samt deras spiralformade hårlockar. Bakifrån belyses altaret av fönstrens ljusinsläpp, som ibland ger scenariot ett slags överjordiskt skimmer. Bland samtliga av Riemenschneiders arbeten måste nog detta anses vara en av hans stora höjdpunkter. I den näraliggande Franciskanerkyrkan befinner sig ett ytterligare, här kolorerat, altarskåp av honom med St. Franciskus stigmatisering som motiv.

Från Rothenburg kan man lätt bege sig till näraliggande samhällen som t.ex. Creglingen, Biebelried, Rimpfing eller Großlangheim, där den vänliga föreståndarinnan för dryckesbutiken bakom kyrkan på begäran gärna låser upp dörren för förbipasserande besök-

Detalj ur *Heliga blödsaltaret*
1501-05. St.
Jakobs-kyrkan,
Rothenburg ob
der Tauber.

St. Laurentius,
ca. 1510-15.
St. Antonius-
kapellet,
Großlangheim.

*Politisk
karriär
slutade
med
katastrof*

kare. Här finns ytterligare pärlor ur Riemenschneiders verkstad. I Maidbronn befinner sig en gripande skildring av *Kristi begråtelse*, uthuggen i sandsten, med ett troligt självporträtt av Riemenschneider som Nikodemus, farisén som hjälpte till att begrava Jesus.

Den lilla orten Volkach är med sin vackra renässansarkitektur väl värd ett besök. Något utanför befinner sig vallfartskyrkan Maria i vingården med en ovalformad relief i lindträ upphängd under korvalvet – den s.k. *Maria i rosenkransen* (1521-24) med Kristusbarnet, omgivna av änglar i ett slags radband bestående av rosor och fem medaljonger med scener ur Marias liv. Verket verkar sväva ovanför betraktaren, och det skimrande ljusinsläppet bakifrån betonar arrangementets transcendentala utstrålning.

Dess nyare historia skulle för övrigt kunna ge stoff för en deckare: den 7 augusti 1962 uppdagades till Volkachbornas förskräckelse att detta och flera andra arbeten under natten hade rivits loss ur sina fästen och stulits. Händelsen väckte stor uppståndelse i hela Västtyskland, och en känd veckotidning erbjöd tjuvarna mot löfte om anonymitet en lösensumma på motsvarande 800 000 kr. Madonnan återbördades då efter att ha varit nedgrävd i en skog, insmord med skokräm som skydd. Figuren restaurerades, och de fyra tjuvarna greps några år senare med flera års fängelse som påföljd. Kyrkan är nu försedd med en larmanläggning, som påstås vara så pass känslig att även enstaka fåglar ibland utlöser den ...

Men låt oss avslutningsvis återvända till Würzburg, där Riemenschneider lyckades bli mycket förmögen

Maria i rosenkransen, 1521-24.
Vallfartskyrkan
Maria i vingården,
Volkach.

och även gjorde politisk karriär. 1504 valdes han in i stadsrådet och var 1521-24 Würzburgs borgmästare. 1525 begick han dock ett ödesdigert misstag, när han i det s.k. bondeupproret ställde sig på böndernas sida mot furstbiskopen.

Efter ett blodigt nederlag fängslades Riemenschneider med andra stadsråd och fördes till biskopens fästning Marienberg ovanför Würzburg. Här torterades han i två månader, och efter att ha betalat halva sin förmögenhet frisläpptes han. Han kunde ändå anse sig lyckligt lottad över att ha sluppit dödsstraff. Men hans politiska karriär var oåterkalleligen över, och konstnärligt producerade han därefter ingenting nämnvärt.

Lite ironiskt hyser Marienberg numera världens

största samling med cirka 80 verk av Riemenschneider. Här finns t.ex. Marienkapelles *Adam och Eva* men även mindre andaktsbilder för privata hushåll. Dessa finstämda arbeten med sin vemodiga, känsliga uttrycksfullhet kan onekligen även av moderna betraktare upplevas som estetiskt och existentiellt angelägna; mina egna tankar går osökt till bl.a. Modiglianis finstämda porträtt från början av 1900-talet.

Från Marienberg har man dessutom en bedårande utsikt över Würzburgs stadsbild och floden Main. I fjärran syns Marienkapelle, domkyrkan och stadens troligen största sevärdhet: det storslagna furstbiskopliga residenset, uppfört 1720-44 av Balthasar Neumann med takmålningar av Tiepolo, ett av den tyska barockens huvudarbeten och redan 1981 uppsatt på UNESCO:s världsarvslista. Ω